

¹ amba age si aibici jihe ² bi coohiyan* wang ging[†] ci jihe ³ te absi genembi ⁴ bi gemun hecen i baru genembi ⁵ si atanggi wang ging ci juraka ⁶ bi ere biyai ice de juraka ⁷ si ere biyai ice de jurafi ⁸ te hontohon biya hamika bime ainu teni ubade isinjiha ⁹ emu gucu tutafi jime ofi ¹⁰ bi elheşeme aliyakiyame yabure jakade tuttu jime goidaha ¹¹ tere gucu te amcame isinjimbio akūn ¹² ere uthai tere gucu inu ¹³ sikse teni jihe ¹⁴ si bodoci ere biyai manashūn gemun hecen de isinambio isinarakūn ¹⁵ bi adarame bahafi sambi ¹⁶ abka gosifi beye elhe oci isinambi dere [···]

¹⁷ meni ere coohiyan i gisun oci ¹⁸ damu coohiyan i bade teile baitalambi ¹⁹ i jeo[‡] be duleme nikan i bade jici ²⁰ gubci yooni nikan i gisun ofi ²¹ we ya aika emu gisun fonjime ohode ²² yasa gadahūn i şame jabume muterakū oci ²³ gūwa niyalma membe ai niyalma seme tuwambi ²⁴ si ere nikan i bithe be tacirengge ²⁵ eici sini cihai tacimbio ²⁶ sini ama eniye taci sembio ²⁷ meni ama eniye taci sehe kai ²⁸ sini tacihangge udu aniya oho ²⁹ mini tacihangge hontohon aniya funcehe

* coohiyan = «Koreya» ← Mandarin 朝鮮 [tʃʰawsjen].

† wang ging = «Vanqqinq» (şəhər) ← Mandarin 王京 [waŋkiŋ]; bu günlərdə Seul, Cənubi Koreya.

‡ i jeo = «İjeo» (şəhər) ← Mandarin 義州 [itʃəw]; bu günlərdə Ūiju, Şimali Koreya.

Aşağıda verilən azərbaycan dilinə tərcüməsidir:

Vanq: ¹ Böyük qardaş, sən haradan gəlmisən?

Kim: ² Mən Koreyadan, Vanqqinqdən gəlmişəm.

Vanq: ³ İndi hara gedirsən?

Kim: ⁴ Mən imperator sarayına [= Çinin paytaxtına] gedirəm.

Vanq: ⁵ Sən Vanqqinqdən nə vaxt çıxdın?

Kim: ⁶ Bu ayın əvvəlində çıxdım.

Vanq: ⁷ Bu ayın əvvəlində çıxmısan, ⁸ bu yaxınlarda yarım ay olacaq, bura nə üçün yeni gəlmisən?

Kim: ⁹ Bir dostum geçikdiyi üçün, ¹⁰ səbirlə gözləyərkən yeriyirdim və buna görə də gəlməyim belə uzun vaxt aldı.

Vanq: ¹¹ O dost indi yetişir, ya yox?

Kim: ¹² Sorğu, o dost budur. ¹³ Hələ dünən gəlib. ¹⁴ Sən hesablasan, bu ayın sonunda imperator sarayına çatacağıq, ya yox?

Vanq: ¹⁵ Mən necə bilə bilərəm? ¹⁶ Cənnət bizə rəhm edərsə və beləliklə bədənlərimiz sağlamdırsa, çatacağıq.

Kim: ¹⁷ Bu Koreya dilimizə gəldikdə, ¹⁸ yalnız Koreya torpaqlarında istifadə olunur; ¹⁹ İjeonu keçib Çin ərazisinə çatsa ²⁰ hər şey yalnız Çin dilində olduğu üçün ²¹ kimsə bir sual [hərfi mənə: bir söz] soruşduqda, ²² gözümlü axmaqcasına açıb cavab verə bilməsəm ²³ başqaları bizi necə insanlar kimi görər?

Vanq: ²⁴ Bu çin kitablarını öyrənməyi, ²⁵ öz istəyinlə etdin, yoxsa ²⁶ ata-anan sənə öyrənməyini dedi?

Kim: ²⁷ Ata-anam [hərfi mənə: ata-anamız] öyrənməyimi dedi də!

Vanq: ²⁸ Neçə ildir öyrənirsən?

Kim: ²⁹ Öyrənməyim yarım ili keçib.

Eyni kitabdan bəzi əlavə cümlələr:

30. *afaha alban de kiceme yabufi hergen baharangge udu labdu bicibe baharakūngge inu bi*
31. *aika duleke aniya adali elgiyen bargiyaha bici gemu jeterengge bufi ulebumbihe*
32. *amba age sain menggun be bucina ere menggun umesi juken adarame baitalambi*
33. *be morin be tataha boode ulebume genembi si bithe araha manggi mini tataha boode benju*
34. *bi inu donjici ere aniya ubade usin jeku be asuru bargiyahakū sembi*
35. *bi sinde fulu inu burakū komso inu burakū sunja yan oci uthai tob seme teherere hūda*
36. *booi jasigan tumen yan i aisin salimbi*
37. *coko hūlaha manggi ilifi uthai yabuki*
38. *ere honin de enteke mangga hūda be gaiki seci funiyehe sain honin be udu hūda de uncambi*
39. *gemun hecen i jetere jaka hajio elgiyūn*
40. *gucuse ilicina coko ilanggeri hūlafi abka gereme hamika*
41. *jakūn fun menggun de emu hiyase şanyan bele sunja fun menggun de emu hiyase je bele*
42. *juwe fun menggun de emu ginggin honin yali bumbi sere*
43. *muse tubade dedume yoki aikabade duleme geneci cargi orin ba i sidende niyalma boo akū*
44. *niyengniyeri yacin sijigiyan şanyan ceri dorgi etuku be etumbi*
45. *orho turi gemu bi turi oci sahaliyan turi orho oci jeku orho*
46. *orho turi haji ba oci ilan duin jiha menggun be baitalambi*
47. *sain sirgei araha boro genggiyen bocoi suje boro ninggude aisin dingse hadafi etumbi*
48. *si tere kubun be da bade udu hūda de udafı wang ging de genefi udu hūda de uncambi*
49. *si uttu balai gaire naka bi udu hūdaşara niyalma waka ocibe ere suje hūda be gemu sambı*
50. *sini ere geren morin ihan dobori dari jetere orho turi uheri udu jiha baibumbi*
51. *suweni geren şusai dorgi de nikan i niyalma udu coohiyan i niyalma udu*
52. *ubaci gemun hecen de isinarangge amba muru sunja tanggū ba funcembi*
53. *uncara niyalma majige eberembu udara niyalma jai sunja yan be nonggime bu*

Aşağıda ixtiyari ardıcılıqla verilmiş azərbaycan dilindəki tərcüməsidir:

- A. *Çoxlu tələbələriniz arasında, neçəsi çinli, neçəsi isə koreyalıdır?*
- B. *İmperator sarayında yeyilən şeylər az və ya boludur?*
- C. *Səkkiz **fen** gümüşə bir **dou** ağı düyü verirlər; beş **fen** gümüşə bir **dou** danı verirlər.*
- D. *Deyirlər ki, iki **fen** gümüşə bir **jin** quzu əti verirlər.*
- E. *Gedək ora yataq. Əqər oradan keçsək, iyirmi lillik məsafədə nə insan var, nə də evlər.*
- F. *Buradan imperator sarayı çatmaq üçün təxminən beş yüz **li** qalıb.*
- G. *Sənin bu çoxlu atlarının və mal-qaranın saman və lobya yeməkləri üçün nə qədər **qian** xərclənir?*
- H. *Əgər siz saman və lobyanın az olan yerdəsinizsə, üç-dörd **qian** gümüş xərcləyirsiniz.*
- I. *Şu pambığı mənsə yerində hansı qiymətə alırsan və sonra Vanqqinq yerə gedəndə hansı qiymətə satırsan?*

- J. *Həm saman, həm də lobyə var: lobyə — qara lobyə, və saman — məhsullardan qalan saman.*
- K. *Xoruz banlayandan sonra oyanıb dərhal gedək.*
- L. *Əgər keçən il olduğu kimi bol məhsul yığsaydıq, sizə yeməyə bir şey verərdik və sizi yedizdirərdik.*
- M. *Mən də eşitdim ki, bu il burada tarladan çox məhsul alınmayıb.*
- N. *Dostlar, oyansanın. Xoruz üç dəfə banladı və səma az qala işıqlandı.*
- O. *Böyük qardaş, yaxşı gümüş versene. Bu gümüş çox düzdür — bunu necə istifadə edərdim?*
- P. *Evdən gələn məktub on min **liang** qızıl dəyərindədir.*
- Q. *Satıcı, qiyməti bir az aşağı sal. Alıcı, yenə beş **liang** gümüş əlavə et və onu ver.*
- R. *Əgər bu qoyuna görə belə yüksək qiymət ödənişi istəsən yaxşı yunlu qoyunu nə qiymətə satırsan?*
- S. *Sən, bu cür özbaşına ödəniş tələbini dayandır. Mən dəllal olmasam da, bu ipəyin qiymətindən hər şeyi bilirəm.*
- T. *Mən sənə nə çox, nə də az verəcəyəm. Beş **liang** gümüş tam olaraq düzgün qiymətdir.*
- U. *Mehmanxanada atları yedizdirməyə gedəcəyik. Sənədi yazdıqdan sonra mehmanxanama göndər.*
- V. *Təyin olunmuş işlərə gedib [dövlət] vəzifə alanlar çox olsa da, [vəzifə] almayanlar da var.*
- W. *Yazda biz mavi uzunqol paltarlar və ağ cuna alt paltarları geyinirik.*
- X. *Yaxşı saplardan hazırlanmış papaqlar və açıqrəng ipək papaqlar — üstünə qızıl broşlar pərçimləyirik və taxırıq.*

(a) Düzgün uyğunlaşmaları müəyyənləsdirin.

(b) Aşağıda, vahidlərin çevrilməsini və əsas əməliyyatları (+, −, ×) əhatə etməklə tərtib olunmuş riyaziyyat dərslindən mancur dilində bəzi cümlələr verilmişdir. Azərbaycanca dilinə tərcümə edin:

54. <i>ilan minggan ninggun tanggū juşuru, juwe ba, ishunde teherebumbi</i>	56. <i>ilan tanggū nadanju duin ginggin de jakūn tanggū dehu juwe ginggin be nonggici, bahara ton udu</i>
55. <i>orin hule i dorgici emu hule ilan moro hiyase be ekiyebuci, juwan jakūn hule uyun hiyase nadan moro hiyase funcembi</i>	57. <i>ninju duin fun be tofohon de kamcime bodoci, uyun yan ninggun jiha be bahambi</i>

(c) Mancur yazısı ilə yazın:

58. <i>manju hergen</i> ‘Mancur yazısı’	62. <i>tanggūt tacikū</i> ‘Tanqut məktəbi’
59. <i>monggo tala</i> ‘Mönqol çölləri’	63. <i>tiyan ju gurun</i> ‘Hindistan’
60. <i>tumen ula</i> ‘Tumen çayı’	64. <i>huhu hoton</i> ‘Huhhot’ (şəhər)
61. <i>i i niyalma</i> ‘Yilər’	65. <i>cicihar hoton</i> ‘Qiqihar’ (şəhər)

İİ-ci Hissə (25 xal)

İmperator Tərəfindən Yazılan Mancur Dilinin Aynası, 18-ci əsrdən Qing imperatoru Kangxi tərəfindən nəşr olunaraq qalan birdilli Mancur lügətidir.

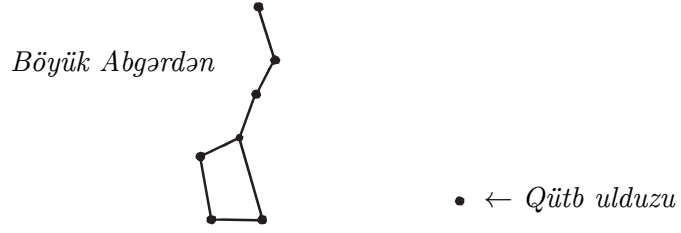
Lügətdən bəzi hissələr:

66. **abka** *umesi den tumen jaka be elbehengge be, abka sembi.*
67. **alin** *den amba ningge be, alin sembi.*
68. **amargi** *hadaha usiha bisire ergi be, amargi sembi.*
69. **araşan aga** *erin de acabume agaha aga be, araşan aga sembi.*
70. **bolori** *nadan biya jakūn biya uyun biya tumen jaka bargiyara be, bolori sembi.*
71. **cecike** *yaya ajige gasha be, cecike sembi.*
72. **dosimbi** *bata be gidame julesi genere be, dosimbi sembi.*
73. **edun** *abka na i sukdun selgiyebume dara be, edun sembi.*
74. **elden** *şun biya usiha tuwai genggiyen yasa de fosoro be, elden sembi.*
75. **ergen** *beye i da sukdun be, ergen sembi.*
76. **gasha** *juwe bethe dethe funggala bisirengge be, gasha sembi.*
77. **hūda** *udara uncara jakai salire jiha menggun i ton be, hūda sembi.*
78. **ilha** *yaya orho moo i bongko ci fushume ilakangge be, gemu ilha sembi.*
79. **mergen** *sure dacun niyalma be, mergen sembi.*
80. **nadan usiha** ... *amargi de bisire nadan amba usiha be, nadan usiha sembi.*
81. **nimaha** *muke de banjiha esihengge jergi jaka be, nimaha sembi.*
82. **niyalma** *abkai banjibuha tumen ergengge i dorgi umesi surengge be, niyalma sembi.*
83. **sahaliyan** *umesi yacin be, sahaliyan sembi.*
84. **se** *orhoda i cikten da i acan i sidende banjiha jalan be, se sembi.*
85. **şun** *inenggi tucifi gubci abka na de eldekengge be, şun sembi.*
86. **tanggū** *juwe susai be, tanggū sembi.*
87. **ulden** *alin jakarara onggolo tucire elden be, ulden sabumbi sembi.*
88. **usiha** *dobori abka de sarafi, emke emken i elden bisirengge be, usiha sembi.*
89. **wargi** *şun dosire ergi be, wargi sembi.*

Aşağıda ixtiyari ardıcılıqla verilmiş azərbaycan dilindəki tərcüməsidir:

- A. **səma** *Ən yüksək və hər şeyi əhatə edənə, «səma» deyilir.*
- B. **səhər işığı** *Dağlar fərqlənmişdən əvvəl işıq görünəndə, deyirlər ki, «səhər işığı görünür».*
- C. **günəş** *Gündüz çıxıb bütün səmanı və yeri işıqlandıran şeyə «günəş» deyilir.*
- D. **ışıq** *Günəşdən, aydan, ulduzlardan və oddan olan, parlaq olan və gözləri sancan şeyə «ışıq» deyilir.*

E. **Böyük Abgərdən**....Şimalda yerləşən yeddi böyük ulduza «Böyük Abgərdən» deyilir.

F. **gözlənilən yağış**....Doğru anda yağan yağışa «gözlənilən yağış» deyilir.

G. **külək**..... Göyün və yerin ruhunu yaymaq üçün üfürülən şeyə «külək» deyilir.

H. **payız**..... (i) _____

I. **dağ**..... Yüksək və böyük şeylərə «dağlar» deyilir.

J. **qərb**..... (ii) _____

K. **şimal**..... Qütb ulduzunun mövcud olduğu istiqamətə «şimal» deyilir.

L. **yüz**..... (iii) _____

M. **tərəqqi etmək**.... Düşmənləri darmadağın edərkən irəli getməyə «tərəqqi etmək» deyilir.

N. **ulduz**..... Gecə səmasına səpələnmiş və hər birinin işığı olanlara «ulduzlar» deyilir.

O. **bəşər**..... (iv) _____

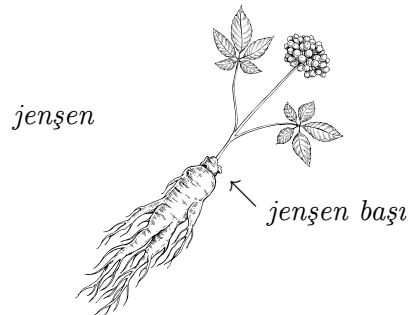
P. **nəfəs**..... Bədənin əsas ruhuna «nəfəs» deyilir.

Q. **adaçayı**..... Ağıllı, tədbirli adama «adaçayı» deyilir.

R. **qiymət**..... (v) _____

S. **qara**..... (vi) _____

T. **jenşen başı**..... Jenşen gövdəsinin və kökünün qovuşduğu yerdə yaranan düyünə «jenşen başı» deyilir.

U. **çiçək**..... Hər hansı bir ot və ya ağacın tumurcuqlarından çiçək açan şeylərə «çiçək» deyilir.

V. **quş**..... İki ayağı, lələyi və quyruğu olana «quş» deyilir.

W. **quşçuğaz**..... İstənilən kiçik quşlara «quşçuğaz» deyilir.

X. **balıq**..... Suda yaşayan pulcuqlu müxtəlif şeylərə «balıq» deyilir.

(d) Düzgün uyğunlaşmaları müəyyənləşdirin.

(e) (i–vi) boş yerləri doldurun.

İV-cü Hissə (25 xal)

Aşağıda, 21-ci əsrdə qeydə alınmış müasir mancur dilindəki ifadələrin bəzi transkripsiyaları və onların azərbaycanca dilinə tərcümələri ixtiyari ardıcılıqla verilmişdir:

100. bi bəl wənçal ba də bələ udaxə
101. bo molin jolum jixəniñgə
102. əniñ ja əxi odun
103. əniñ sajn lod njam jixə
104. gimu xəçən də tuli əlin də nimiñ gjak amba
105. jo əlin ilan əlin əl sigdən də bi bitk taxə
106. məsə čumaxə əmbadə bitk xolal ba də jom
107. owu dili xəlbini innamə səjəniñ aisə gwajdam
108. si siskə buda jəm wəjəmə utka bo wul walin jixə
109. so uçuluxə bo uçulə ako
110. tələ sim mañgə əmbadə fakjixə
111. təsə ələ bitki bə məndə buxo

- A. *Pekində, qış fəslində çox güclü qar yağır.*
- B. *Saat 2 ilə 3 arasında mən kitab oxudum.*
- C. *Mən düyü bazarından düyü aldım.*
- D. *Biz at belində gəldik.*
- E. *Biz səhər məktəbə birlikdə gedəcəyik.*
- F. *Sən dünən yemək yedikdən dərhal sonra evə qayıtdım.*
- G. *Siz [mahnu] oxudunuz, amma biz [mahnu] oxumadıq.*
- H. *Bu gün çox adam gəldi.*
- I. *O səninlə birlikdə getdi.*
- J. *Onlar bizə bu kitabı verdilər.*
- K. *Bu gün külək hansı tərəfə əsir?*
- L. *Buradan Harbinə maşınla getmək üçün nə qədər vaxt alır?*

(g) Düzgün uyğunlaşmaları müəyyənləşdirin.

(h) Azərbaycanca dilinə tərcümə edin:

112. mində jaşixan bo!	116. əniñ təsə alin də çiçikə sawəxə
113. tələ amba njam wakə	117. ənjə nimaxə jəm amə xoni jali jəm
114. siskə mañjixə axə axəxə	118. bo čumaxə çiçikal xotun də jom, so jawə də jom?
115. bi içi dolxi otuku udaxə	119. bi jwan ani oñgulo gimu kəçən də banjixə bixə

Qing sülaləsinin xəritəsi (təxminən 1760)

△ Mancur dili tunquz-mancur dil ailəsinə aiddir. Şimal-Şərqi Asiyada tarixi Mancuriya ərazisində mancur tayfaları tərəfindən istifadə olunurdu. Mancurlar tərəfindən qurulan Qing (köhnə mənbələrdə Tsinq) sülaləsinin rəsmi dillərindən biri idi. Vaxt keçdikcə mancur dili tədricən Çin dili ilə əvəz olundu və bu gün təkcə bir neçə onluq sayı qədər ana dili qalıb.

Çin dili Çin-Tibet dil ailəsinə aiddir. Mandarin dili, Ming və Qing sülalələri dövründə Çin imperiyasının idarəçiliyində orta qanun dili olan Çin dilinin bir növüdür.

(mancur dili) $c \approx \text{ç}$; $j \approx \text{ç}$; $\text{ş} = \text{ş}$; $h = x$; $ng = \text{səngək}$ sözündə ng ; $y = y$; \bar{u} sait.

ç, j, ş, x, ç, j (müasir mancur dili) $\approx c, j, \text{ş}, h, ng, y$ (mancur dili). ə = ingilis dilində *about* sözündə *a*. Qoşa hərf uzun səsi bildirir.

Aşağıda Qing sülaləsində istifadə olunan Çin ölçü vahidləri verilmişdir:

Uzunluq	1 li = 1800 chi (≈ 576 m)	1 chi = 10 cun ($\approx 0,32$ m)
Kütləvi	1 jin = 16 liang ($\approx 596,8$ g)	1 liang = 10 qian = 100 fen ($\approx 37,3$ g)
Həcmi	1 shi = 10 dou ($\approx 103,5$ l)	1 dou = 10 sheng ($\approx 10,35$ l)

—Kim Mingyu

Redaktorlar: İvan Derjanski (texniki redaktor), Hyu Dobbs, Qabriyela Hladnik, Kim Mingyu, Lyu Yuyyan, Bruno L'Astorina, İmer Maknəyt, Dan-Mircea Mirea, Alekseys Pequşevs, Yan Petr, Pşemıslav Podleşni, Şincini Qhoş, Stanislav Qureviç, Milena Veneva, Elisiya Vorner, Samuel Əhməd (Baş redaktor).

Azərbaycan mətni: Ali İzzatdust, Kim Mingyu.

Uğurlar!